

YHTEISTYÖ PÄIHDETAUSTAISEN VANHEMMAN JA SOSIAALITYÖNTEKIJÄN VÄLILLÄ

Elisa Halen
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
avoin yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Avoin yliopisto
Tekijä Elisa Halen	
Työn nimi Yhteistyö päihdetaustaisen vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatin tutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 25+ 1 liite
Tiivistelmä <p>Tässä tutkielmassa käsitellään hyvän luottamussuhteen muodostumista sosiaalityöntekijän ja päihdetaustaisen vanhemman välille. Tavoitteena on nostaa valitusta aineistosta esiin millaisia ovat luottamusta lisäävät kokemukset päihdetaustaisen vanhemman näkökulmasta. Tässä yhteydessä hyvällä luottamussuhteella tarkoitetaan sosiaalityöntekijän ja vanhemman välistä luottamusta, missä ymmärretään tehtyjen päätösten vaikutus lapsen edun kannalta. Lisäksi valitusta aineistosta nostetaan esiin päihdetaustaisen vanhemman kokemuksia saamastaan tuesta muutoksen tekemiseen.</p> <p>Työn teoreettinen näkökulma on luottamussuhteen luomisessa sekä yhteistyöhön liittyvässä vuorovaikutuksessa. Luottamussuhteen muodostumista käsitellään teorian kautta keinoina, mitkä auttavat saamaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välille toista kunnioittavan ilmapiirin. Tähän liitetään myös varhainen puuttuminen sekä sosiaalityöntekijän valta-asetelma suhteessa asiakkaaseen. Vuorovaikutuksessa käsitellään myös Carl Couchin 1980-luvulla luomaa määritelmää vuorovaikutussuhteen viidestä eri tasosta.</p> <p>Työ on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Aineistonhaun metodina on ollut teorianohjaama aineistohaku. Valittu aineisto muodostuu viidestä vertaisarvioidusta artikkelista, joista neljä käsittelee suomalaista sosiaalityötä ja yksi slovenialaista sosiaalityötä. Artikkelit on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin keinoin hyödyntäen narratiivista tutkimusotetta.</p> <p>Tutkimustuloksissa nousee esiin, miten päihdetaustaisen vanhemman kuulluksi tuleminen sekä kokonaisvaltaisen kohtaamisen tärkeys on oleellista luottamuksen muodostumisen osalta. Vanhemman aiemmat kokemukset sekä sosiaalityöntekijän usko muutoksen aikaansaamisessa, vaikuttaa yhteistyön laatuun merkittävästi. Vanhemman tärkeimpänä motivaattorina palveluihin sitoutumisessa on oma lapsi. Tuen tarjoaminen koko perheelle lisää vanhemman motivaatiota ja mahdollistaa perheen elämäntilanteen kokonaisvaltaisen muutoksen.</p>	
Asiasanat sosiaalityö, vuorovaikutus, luottamus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LUOTTAMUSSUHDE JA VUOROVAIKUTUS.....	4
	2.1 Luottamussuhde.....	4
	2.2 Vuorovaikutus.....	7
	2.3 Oma tulkinta, avainkäsitteet	9
3	METODI JA AINEISTO	11
	3.1 Tutkielman tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	11
	3.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	12
	3.3 Aineiston hankinta.....	12
	3.4 Analysoitava aineisto	13
	3.5 Aineiston analyysi.....	15
	3.6 Eettiset kysymykset	15
4	TULOSLUKU	17
	4.1 Luottamuksen saamiseen vaikuttavat seikat	17
	4.2 Tuen saaminen ja sen merkitys	20
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	23
	LÄHTEET	26

LIITTEET

1 JOHDANTO

Yhteistyöntekeminen ja siihen liittyvä luottamuksen luominen, erityisesti sosiaalityöntekijän ja vanhemman välillä on aiheena yhteiskunnallisesti esillä, mutta käytännössä sen huomioiminen ei aina ole mahdollista. Sosiaalityöhön, erityisesti lastensuojelun puolella liittyy vahvasti päätöksenteko, minkä takia yhteistyö ja vanhemman kokemukset eivät aina ole positiivisia. Tällä tarkoitan esimerkiksi perheen tilanteen muuttamiseen kohdistuvia päätöksiä, mitkä ovat ristiriidassa vanhemman oman toiveen kanssa. Erityisesti tässä kandidaatintutkielmassani keskityn päihdetaustaiseen vanhempaan, jolloin perheen tilanteeseen puuttuminen turvaa lapsen turvallisen kehityksen.

Päihdetaustaisella vanhemmalla tarkoitan tässä työssä äitiä tai hänen puolisoaan sillä molempien vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa lapsen turvallisuuteen ja kehitykseen. Tarkastelussa on yhteistyö ja sen onnistumiset vanhemman näkökulmasta. Tarkoituksena on aineiston perusteella selvittää millaisia kokemuksia vanhemmalla on saadusta tuesta ja sosiaalityöntekijän kanssa tehdystä yhteistyöstä. Näkökulmana kokemuksissa on hyvät, myönteiset kokemukset. Tällä tarkoitan kokemuksia, mistä vanhempi on tyytyväinen tai kokee saaneensa tukea oikeaan aikaan. Hyvä kokemus ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, ettei lasta olisi huostaanotettu. Vanhemman ymmärrys päätöksen tarpeellisuudesta voi selkiytyä jälkikäteen. Tarkastelen työssäni lisäksi vanhemman näkökulmaa saamaansa tukeen ja apuun.

Päihdetaustainen vanhempi ei välttämättä ymmärrä olevansa raskaana ja näe päihteiden ongelmakäytön seurausta syntyvälle vauvalle. Raskaus saattaa alkaa joko vahingossa tai suunnitellusti ja usein suunnitellun raskauden takana on jokin muu syy. Mahdollinen syy suunnitellulle raskaudelle on aiempien lasten huostaanotto, jolloin syntyvän lapsen ajatellaan korjaavan perheen tilanne. Tällainen korjaava tilanne on esimerkiksi ajatus vauvan avulla päihteiden käytön lopettamisesta. (Nätkin 2006,28–29.) Tällaisen korjaavan tilanteen ajattelemisen haastaa myös sosiaalityöntekijää, sillä vanhemman aiemmat kokemukset voivat vaikuttaa yhteistyön tekemiseen. Tämän näkeminen on tärkeää, sillä päihdetaustainen van-

hempä ja hänen vauvansa nähdään aina erityisryhmänä ja heille tulee tarjota kiireellisesti hoitoa ja tukea. (Andersson 2019, 115.)

Näen aiheen olevan tärkeä sillä sosiaalityöntekijän työhön kuuluu olennaisena osana asiakastyö, siihen liittyvä vuorovaikutus sekä erilaisten elämäntilanteiden parissa työskentely. Työni keskittyy eniten lastensuojelussa tapahtuvaan yhteistyöhön, mutta päihdetaustaisia vanhempia kohdataan myös sosiaalityön muissa työmuodoissa. Lastensuojelun osalta päihdetaustaiset vanhemmat tulevat yleensä esiin terveydenhuollon ammattihenkilöiden tekemien lastensuojeluilmoitusten kautta. Terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvoitettuja tekemään lastensuojeluilmoituksen, mikäli herää huoli vanhemman päihteiden käytöstä tai on epäily lapsen perusturvallisuuden vaarantumisesta. Ilmoitus voidaan tehdä myös ennakkollisena, mikäli kyseessä on raskaana oleva äiti. Tällöin tarkoituksena on turvata syntymättömän lapsen elämä sekä mahdollistaa perheen saama tuki. Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen sijaan vanhemman kanssa voidaan tehdä yhdessä ilmoitus sosiaalihuollon alaisiin palveluihin. Lastensuojelun ensisijainen tehtävä on huolehtia lapsen turvallisuudesta kasvusta ja kehityksestä. (Selligren 2020,120.). Vanhemmat tarvitsevat myös apua oman tilanteensa muuttamiseen.

Päihdetaustaisen vanhemman osalta lastensuojelun sosiaalityöntekijä toimii osana palveluohjausta tehdessään päätökset perheen saamasta tuesta lapsen edun perusteella. Tärkeää on myös selvittää perheen tukiverkostot ja niiden mahdollisuus tuen tarjoamiselle. Kyseessä on yhteistyö kaikkien perheen elämässä läsnä olevien läheisten ja toimijoiden kesken. (Mönkkönen 2018,146.)

Sosiaalityöntekijän työssä korostuu vallankäyttäminen suhteessa asiakkaaseen ja hänen tilanteeseensa. Vanhemman kanssa työskennellessään sosiaalityöntekijä toimii aina oman osaamisalueensa asiantuntijana. Päätöksenteossa tämä näyttäytyy asiakkaan kuulemisena ja samaan aikaan lakipykälien tulkitsijana. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijä joutuu tekemään myös ristiriitaisia päätöksiä vanhemman toiveeseen nähden. (Niemi 2013, 31.) Käytännössä tämä voi tarkoittaa lastensuojelun sosiaalityöntekijänä esimerkiksi vanhemman ohjaamista päihdehuoltoon tai huostaanotto-päätöksen tekemistä.

Vallankäytön laajemmalla tarkastelulla voidaan huomioida myös asiakastilanteet, mitkä ovat tarkoin strukturoituja ja sosiaalityöntekijän määrittelemiä tilanteita. Tällöin asiakas ei itse valitse kohtaamisen ajankohtaa, paikkaa tai keskustelunaihetta vaan kaikki nämä ovat osa sosiaalityöntekijän työtä. (Niemi 2013, 35.)

Lastensuojeluilmoitus ja sen käsittely on aina interventio, väliintulo, perheen tilanteeseen. Se on myös vallankäyttöä sosiaalityöntekijän toimesta, sillä nämä lastensuojeluilmoitukset käsitellään aina lakiin ja ohjeistuksiin pohjautuen. Tähän sisältyy aina perheen tuen tarpeen arviointi ja vanhempien kuuleminen. Sosiaalityöntekijälle

tämä tarkoittaa haastetta saada yhteistyö vanhemman kanssa toimivaksi sillä kyseessä on tietyllä tavalla puuttuminen toisen valintoihin ja elämään. (Lastensuojelun käsikirja 2023.)

Työni on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, mihin hyödynnän tieteellisiä artikkeleita suomeksi ja englanniksi. Aineistohakuni on rajattu koskemaan vuoden 2005 jälkeen julkaistuja tieteellisiä vertaisarvioituja artikkeleita. Aineistonhaun metodina käytän teorianohjaamaa aineistohakua. Viitekehyksenä on luottamus, sosiaalityöntekijä, päihteitä käyttävä vanhempi, vauvatyö. Valitsemani artikkelit analysoin laadullisen sisällönanalyysin keinoin, käyttäen hyödyksi narratiivista tutkimusotetta.

2 LUOTTAMUSSUHDE JA VUOROVAIKUTUS

2.1 Luottamussuhde

Luottamuksen saaminen asiakkaan ja asiantuntijan välille on oleellista, sillä tällöin yhteistyön tekeminen on avointa. Kun molemmat osapuolet voivat kokea voivansa jakaa toisilleen asioita se lisää myös motivaatiota toimia yhdessä. Mönkkönen korosti asiakkaan roolia omien ongelmien selvittämisessä. Asiakas on oman elämänsä asiantuntija, mikä tulee ottaa huomioon työskentelyssä. Lisäksi Mönkkönen mainitsi oleellisena luottamusta luovana seikkana sen, miten asiakas kohdataan ja millaisella asenteella luottamusta aletaan rakentamaan. (Mönkkönen 2018, 16–17.) Oikealla ajoituksella nähtiin olevan merkittävä rooli siitä, miten asiat saatiin asiakkaan kanssa käsiteltyä ja luottamussuhdetta rakennettua. Tätä korosti muun muassa Kivinummi & Alatupa (2016, 34) jotka lisäsivät myös asiakkaan voimavarojen merkityksen, mikäli suunnitellaan tehtäväksi häneen kohdistuvia toimenpiteitä.

Kun ajatellaan asiakkaan valmiuksia ja oikeaa ajoitusta saadaan tämä selville, vain tekemällä yhteistyötä asiakkaan kanssa. Sosiaalityöntekijän osalta tähän näkisin liittyvän kyvyn havaita asiakkaan elämäntilanne sekä motivaatio yhteistyöhön. Mikäli nämä osa-alueet huomioidaan, on Kivinummen ja Alatuvan mukaan paremmat edellytykset asiakkaan sitoutumiseen oman elämänsä ja toimintansa muuttamisessa (Kivinummi & Alatupa 2016, 35).

Luottamus sosiaalityöntekijään rakentuu edellä mainittujen seikkojen huomioimisella. Joskus vanhemman aiemmat kokemukset tai ajatukset lastensuojelusta voivat vaikuttaa kynnykseen pyytää apua. Tällöin vanhemmalla saattaa olla pelkona lapsen huostaanotto. Huostaanoton pelko voi olla oleellinen, mutta perheen tilanteeseen voidaan vaikuttaa usein myös ennakoivalla tuella ja matalan kynnyksen palveluilla. Nämä tukimuodot nousivat esiin Sellergrenin (2020,122.) mukaan myös perhettä

hyödyntävinä. Kun sosiaalityöntekijä tekee päätöksen perheen tuen tarpeesta, tulee tällöin Raatikaisen (2015,2) mukaan muistaa yhteistyön tekeminen ja asiakkaan näkemys huomioonottaminen työskentelyn alusta alkaen. Tällöin saadaan aikaan sekä muutos, että vahvistetaan hyvää kokemusta.

Varhaisella puuttumisella voidaan tukea perhettä kokonaisuutena. Tarkoituksena on tällöin riittävän muutoksen saaminen perheen tilanteeseen, jotta lapsen turvallisuus toteutuu. Tämä tulee kyseeseen silloin, kun perheen tilanteeseen saadaan aikaan muutos yhteistyön tekemisellä. (Satka 2010, 182.) Tähän liittyy myös vahvasti se, missä vaiheessa tuen tarve havaitaan.

Asiantuntijan tulee muistaa asiakkaan kunnioittava kohtaaminen. Se vähentää asiakkaan epäilyjä ja lisää motivaatiota yhteistyöhön. Tätä heikentää oleellisesti henkilökunnan vaihtuvuus. (Raatikainen 2015, 70–72.) Näkisin tämän heikentävän myös mielikuvaa siitä voiko lastensuojelun sosiaalityöntekijään luottaa, sillä luottamussuhde työntekijän vaihtuvan tilanteen takia ei voi muodostua syväksi. Se vaatii aikaa ja yhteistyön tekemistä pitkän prosessin ajan. Näitä prosesseja kuvasi myös Raatikainen (2015,69). Hänen mukaansa luottamussuhteen rakentuminen jakaantuu prosessin kolmeen eri vaiheeseen. Näitä ovat aloitus, työskentely sekä työskentelyn päättäminen. Näissä kaikissa tulee saada asiakkaan luottamus, jotta työskentely onnistuu ja kokemus siitä on positiivinen.

Yhteistyön tekemisessä tulee myös muistaa se, että ihmisten väliseen kanssakäymiseen liittyy aina tunteet. Ne ovat myös luottamuksen muodostamisessa oleellisia ja sallittuja. Työntekijänä tulee muistaa kuitenkin oma ammatillisuus, jolloin tunteiden näyttäminen asiakkaalle ei voi olla yhtä avointa kuin asiakkaan näyttämät tunteet. (Raatikainen 2015, 98.)

Tämä ammattilaisen rooli nousi esiin myös Sellergrenin (2020, 120–121) toimesta. Hän korosti sosiaalityöntekijän ammattitaitoa vanhempien näkökulmien huomioimisessa. Sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli vastata lapsen parhaasta ja turvallisesta kehityksestä. Parhaimmillaan yhteistyön tekeminen perheen kanssa on luontevaa ja sujuvaa, jolloin kaikki osapuolet ottavat huomioon lapsen edun. Vanhempi ei aina kykene näkemään asioita lapsen edun kautta, mikä haastaa osaltaan lastensuojelua ja yhteistyön tekemistä. Vanhempien mielipiteen selvittäminen sekä kuuleminen on oleellista, mikäli päädytään huostaanottoon. Lastensuojelun käyttämä julkinen valta on tällöin koko perheen tilanteeseen kajoavaa mikä vaikuttaa yhteistyön tekemiseen. Vallankäyttö on tällöin lakipykälillä perusteltua, mutta sen vaikutus perheeseen on aina merkityksellinen.

Luottamussuhteeseen liittyvään vallankäyttöön on aina liittynyt sosiaalityön tehtävänä oleva syrjäytyneiden liittäminen yhteiskuntaan. Tällöin erityisesti sosiaalityön asiantuntijuus on vertikaalista. Juhilan mukaan vertikaalinen asiantuntijuus perustuu asetelmaan, missä on tietäjä sekä tietämisen kohde. Sosiaalityöntekijällä

nähdään tällöin olevan sellaista tietoa, mitä hänen asiakkaallaan ei ole. Tämän lisäksi sosiaalityöntekijä pystyy asemassaan määrittelemään sen muutoksen suunnan, mihin kohtaan asiakkaan pitää pyrkiä. (Juhila 2006, 84–85.) Tällöin asiakkaan kanssa toimiminen on asiantuntijasta eli sosiaalityöntekijästä lähtevää ja asiakas toimii tilanteessa vastaanottajan roolissa. Tällöin asiakas on muutoksen kohde, joka ei voi vaikuttaa omaan tilanteeseensa tai häntä koskeviin päätöksiin.

Asiakkaan näkökulmasta asiantuntija, tässä tapauksessa sosiaalityöntekijä on aina enemmän tietoinen saatavilla olevista resursseista sekä hyvinvointivaltion asiakasryhmään kohdistamista tavoitteista. Tällöin asiakas mukautuu edellä mainittuihin raameihin. Asiakkaan kannalta tämä tarkoittaa sosiaalityöntekijän kontrolliin sopeutumista sekä mahdollisia sanktioita. Niitä ovat mahdollisesti velvoittaminen tiettyyn työskentelyyn tai sitoutuminen erilaisiin tukimuotoihin. Vahvimmillaan tähän voi liittyä myös sosiaalityöntekijän toimesta tehdyt muutokset asian korjaamiseksi. (Juhila 2006, 89.) Tähän voi liittyä esimerkiksi lapsen edun pohtiminen ja siihen liittyvät toimenpiteet.

Luottamukseen liittyy vahvasti myös se, miten sensitiivisesti vanhempaa kohdellaan. Juhilan (2006, 112) mukaan vanhemman sukupuolella voi olla ero siinä, miten tulee kohdelluksi viranomaisen toimesta. Viranomaisen toimesta vanhemmalle voidaan asettaa sukupuolen mukaan myös eri rooleja ja vaatimuksia. Äidin kokemus siitä, millaisena hänet nähdään voi olla täysin erilainen kuin isän. Näkisin tämän ongelmallisena, sillä vanhempien erilaiset vaatimukset vaikuttavat myös siihen, millaisena heidän vanhemmuutensa sosiaalityöntekijälle voi näyttäytyä.

Kun puhutaan luottamuksen rakentumisesta ja sen saamisesta ovat arvot osa ihmisten välistä kanssa käymistä. Arvot voivat olla myös sosiaalityöntekijää ja asiakasta erottava tekijä. Asiakkaalla voi olla erilaiset arvot ja näkemykset siitä millainen on hyvä vanhemmuus tai hyvä elämä. (Juhila 2006, 113.) Tämä eroavaisuus voi olla myös asiakkaiden välillä, jolloin sosiaalityöntekijän tulee muistaa asiakkaan yksilöllinen tilanne. Tällöin tulee myös huomioida asiakkaan tilanteen vaikutus koko perheeseen. Osallistavassa sosiaalityössä asiakkaan kuuntelu ja omien lähtökohtien esiin tuominen nähdään tärkeänä yhteistyön tekemisessä. Kuuntelulla ja kuulluksi tulemisella on erilainen painoarvo, sillä jälkimmäinen lisää asiakkaan osallisuutta sekä mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäänsä. (Juhila 2006, 119.) Laitinen ja Kemppainen (2010, 138–139) esittivät asiakasta arvostavan kohtaamisen joko toteutuvan tai ei-toteutuvan. Tämä vaatii laaja-alaista osaamista asiantuntijalta. Asiantuntijan tulee kyetä näkemään omien arvojensa vastaisten arvojen vaikutus tilanteeseen.

Yhtenä luottamusta lisäävänä tekijänä on kumppanussuhteeseen pohjautuva työskentelyote. Tällöin sosiaalityöntekijä ei asetu asiakkaan yläpuolelle vaan ottaa asiakkaan oman asiantuntijuuden huomioon. Asiakasta kohdellaan tasavertaisena, jolla on sosiaalityöntekijän kanssa yhtä verran tietoa jaettavaksi. (Juhila 2006, 137.) Myös

valtaistuminen eli sosiaalityöntekijän vallan siirtäminen enemmän asiakkaalle lisää keskinäistä luottamusta (Juhila 2006,120). Tällöin valta-asetelman muodostumiselta vältytään ja asiakas voi kokea mahdollisuutensa vaikuttaa omaan elämäänsä. Tällä on vaikutus myös siihen, miten asiakas kokee sosiaalityön ja mahdollisesti uskaltaa pyytää apua ja kertoa tilanteestaan avoimemmin. Tämä vaatii kuitenkin myös vahvan luottamuksen rakentumista.

2.2 Vuorovaikutus

Sosiaalialalla asiakkaan ja työntekijän ensikohtaaminen muodostaa alun asiakassuhteelle. Tällöin voi nousta esiin myös ennako-oletuksia, asenteita tai toiveita toista osapuolta kohtaan. Mikäli asiakkaan kanssa on useita tapaamisia, puhutaan prosessista, mikä muodostuu eri vaiheista. Raatikainen kuvaa onnistunutta asiakassuhdetta kahden eri näkökulman huomioon ottamisella. Tärkeää on huomioida kyseessä olevan työntekijän ja asiakkaan välinen yhteistyösuhde. Lisäksi asiakkaan oma näkemys lähtötilanteesta ja toivomistaan muutoksista tilanteeseensa tulee huomioida. Prosessi muodostuu kolmesta eri vaiheesta. Nämä vaiheet ovat aloitus, työskentely ja prosessin päättäminen. (Raatikainen (2015, 69.) Tähän Raatikaisen kuvaamaan onnistuneeseen asiakassuhteen luomiseen liittyy oleellisesti se, miten sosiaalityöntekijä huomioi tilanteessa oman roolinsa. Hän edustaa tilanteessa ammattilaista, jolla on mahdollisesti asiakasta enemmän kokemusta ja tietotaitoa vuorovaikutuksesta. (Mönkkönen 2018, 16).

Edellä mainittu ammatillisuus näyttäytyi Mönkkösen (2018, 31) kuvaamana erityisesti vuorovaikutuksen dialogisuudessa, selkeydessä ja viestinnän merkityksessä. Näiden osaaminen erilaisissa vuorovaikutustilanteissa vaatii asiantuntijalta kokemusta ja tilanteiden harjoittelemista. Osalla nämä saattavat tulla luonnostaan, mutta sosiaalityössä tilanteet vaihtelevat eikä vuorovaikutustilanteita voi valmiiksi suunnitella, vaan sosiaalityöntekijän tulee käyttäytyä vuorovaikutustilanteessa luontevasti.

Luontevaan vuorovaikutussuhteeseen liittyy myös vastavuoroisuus. Tämän nosti esiin Juhila (2006,138), joka korosti tämän olevan osa hyvää työskentelysuhdetta. Tällöin asiakkaan kanssa yhdessä tarkastellaan hänen elämäänsä ja tekojaan. Molemmat osapuolet ovat auttajia ja autettavia, jolloin molemmilla on tasavertainen mahdollisuus toimia asiantuntijana. Tällöin näkisin, että sosiaalityöntekijän tulee jättää omat ennakkoluulot ja asiantuntijuus lievästi taka-alalle ja ensisijaisesti kuunnella asiakasta. Asiakkaalla voi olla ajatuksia oman tilanteensa ratkaisemiseksi.

Onnistuneen vuorovaikutuksen nähdään olevan parhaimmallaan dialogia, mutta sosiaalityön valtanäkökulman takia asiakassuhteessa on aina autoritaarinen

asetelma, eivätkä osapuolet ole täysin tasavertaisia. Asiakassuhteessa vuorovaikutuksellisessa dialogissa tulee ottaa huomioon molempien osapuolten vaatimukset. Pyrkimyksenä on molemminpuolinen ymmärrys, mikä ei täysin aina toteudu sosiaalityön päätöksissä. (Raatikainen 2015, 108.) Tähän valta-asetelmaan liittyy myös mahdollisia ennakkoluuloja asiakkaan näkökulmasta. Aiemmat kokemukset tai muiden jakamat kokemukset sosiaalityön harjoittamasta vallankäytöstä voivat vaikuttaa asiakkaan asenteeseen olla tilanteessa sekä hänen suhtautumisessaan sosiaalityöntekijän tekemiin päätöksiin.

Sosiaalityössä tehtävä alkuarviointi pitää sisällään erilaisten riskien ja mahdollisuuksien kartoittamisen sekä muodostaa pohjan yhteistyölle ja vuorovaikutukselle. Se on myös väliintulo, interventio, esimerkiksi yhteistyön käynnistyessä lastensuojeluilmoituksesta tai ennakkolisella lastensuojeluilmoituksella. Tämä on pohjana yhteistyön ja vuorovaikutuksen aloittamiselle. Itse työskentely lähtee tällöin liikkeelle tietyllä tavalla pakon kautta. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 219–220.) Asiakas ei voi valita haluaako hän olla vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijän kanssa, vaan hän on sidottu tilanteeseen mahdollisesti haluamattaan ja yllättäen. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin kun lastensuojeluilmoitus on tehty perheen tietämättä.

Ojaniemen ja Rantajärven (2010, 221) mukaan asiakastyössä vuorovaikutus pitää sisällään myös non-verbaalisen puolen sekä oman toiminnan suhteittamista toisen toimintaan. Sosiaalityöntekijän roolissa non-verbaalinen puoli tulee muistaa pitää neutraalina, sillä asiakas voi tehdä eleistä ja ilmeistä oletuksia. Tämän voi johtaa pahimmillaan väärinymmärryksiin. Vuorovaikutustilannetta määrittää oleellisesti se ketkä tilanteessa ovat. Kaikkia vanhempia tulee kuitenkin kohdella vuorovaikutustilanteissa samalla tavalla, huomioiden yksilöllisyys.

Mönkkönen (2018, 122) esitteli yhdysvaltalaisen sosiologi Carl Couchin 1980-luvulla tekemän määritelmän vuorovaikutuksen viidestä tasosta. Nämä tasot ovat molemminpuolinen tarkkaavaisuus, sosiaalinen vastaanottaminen, yhtenevä toiminnallinen tavoite, jaettu päämäärä sekä sosiaalinen toiminta. Couchin mukaan olennaista on myös toisen osapuolen läsnäolon tiedostaminen ja toiminnan ennakointi. Mönkkönen esitti Couchin määritelmästä jalostamansa viisi vuorovaikutuksen muotoa, mitkä ovat 1) *tilanteessa olo*, 2) *sosiaalinen vaikuttaminen*, 3) *pele*, 4) *yhteistyö* ja 5) *yhteistoiminta* (Mönkkönen 2018,123).

Ensimmäisellä tasolla eli tilanteessa olossa osapuolet ovat samassa tilanteessa, mutta eivät juurikaan toimi yhdessä tai reagoi toisiinsa. Tällöin keskinäinen vuorovaikutus on vähäistä tai sen taso on yksinkertaista. Toisella tasolla eli sosiaalisen vaikuttamisen tasolla osapuolista toinen käyttää selvästi vaikutusvaltaa toiseen. Tällöin toinen osapuoli jää myötäilemään toista. Tämänkaltainen tilanne on sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus, mikäli sosiaalityöntekijä ei kykene tai joutuu tilanteessa toimimaan vallankäyttäjänä. Tällöin sosiaalityöntekijän roolissa on valta-

asetelma asiakkaaseen nähden. Kolmannen tason pelillä tarkoitetaan tilannetta missä molemmilla osapuolilla on yhteinen tavoite, mutta se ei edellytä keskinäistä yhteistyötä. Molemmat osapuolet pyrkivät saamaan yhteisestä pelistä voiton, mutta eivät edesauta toisen onnistumista. Sen sijaan neljäs taso eli yhteistyö on yhteisen päämäärän kohti menemistä yhdessä sovitulla työnjaolla. Mönkkönen korosti tässä myös tarvetta tehdä työnjako ennakkoon, jolloin molemmat osapuolet tietävät oman tehtävänsä. Viidennen tason yhteistoiminnalla tarkoitetaan yhteisen päämäärään kohti menemistä. Tämä vaatii keskinäistä luottamusta. Sosiaalityöntekijä sekä asiakas menevät yhteisiä tavoitteita kohti ja molemmat tietävät toistensa sitoutumisesta yhteiseen asiaan. Tällöin myös molemmat toimivat tilanteessa asiantuntijoina. (Mönkkönen 2018, 123–132.)

Sosiaalityöntekijän työssä korostuu vallankäyttäminen suhteessa asiakkaaseen ja hänen tilanteeseensa. Käytännössä tämä voi tarkoittaa lastensuojelun sosiaalityöntekijänä esimerkiksi vanhemman ohjaamista päihdehuoltoon tai huostaanottopäätöksen tekemistä. (Niemi 2013, 31.) Vallankäytön laajemmalla tarkastelulla voidaan huomioida myös asiakastilanteet, mitkä ovat tarkoin strukturoituja ja sosiaalityöntekijän määrittelemiä tilanteita. Tällöin asiakas ei itse valitse kohtaamisen ajankohtaa, paikkaa tai valitse keskustelunaihetta, vaan kaikki nämä ovat osa sosiaalityöntekijän työtä. (Niemi 2013, 35.)

Yhdenvertaisuus ja ihmisarvo vaikuttaa vuorovaikutukseen erityisesti silloin, kun vastapuolena on heikommassa asemassa oleva tai muuten enemmän tukea tarvitseva henkilö. Tällöin sosiaalityöntekijän tai muun asiantuntijan tulee muistaa toimia tilanteessa kunnioittavasti sekä eettisesti heikompaa tukien. (Mönkkönen 2018, 37–41.)

2.3 Oma tulkinta, avainkäsitteet

Työskentely päihdetaustaisen vanhemman kanssa haastaa sosiaalityöntekijän osaamista, sillä vanhemman usko yhteiskuntaan sekä viranomaisiin voi olla aiempien kokemusten takia heikko tai epäileväinen. Vanhemmalla saattaa olla taustallaan joko lapsuuden tai aikuisuuden aikaisia kokemuksia viranomaisten kanssa. Nämä kokemukset eivät välttämättä ole olleet positiivisia, minkä takia vanhemmalle on saattanut kehittyä suojamuuri sekä halu selvittää itse ilman muiden apua.

Lastensuojelu jo itsessään voi herättää vanhemmassa varmasti monenlaisia tunteita, pelkoa ja häpeää. Häpeä saattaa liittyä lastensuojeluun liittyvään yleiseen stigmaan. Tämän lisäksi vanhemmalla voi olla suuri pelko lasten huostaanotosta, jolloin vanhempi itse tiedostaa omalla toiminnallaan olevat seuraukset. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan tässä kohtaa vahvaa ammatillista ja asiakasosaamista, jotta lapsen etu tulee

huomioiduksi. Vanhemman kohtaamisen tulee olla arvostavaa, mutta samalla asianmukaisesti tilanteeseen puuttuvaa.

Perheelle annetut mahdollisuudet ja palvelut ovat osa arvostavaa kohtaamista ja vuorovaikutusta. Vahvuuksien ja muutoksen näkeminen vanhemman käytössä ovat mielestäni pohja yhteistyön sujumiselle nyt ja tulevaisuudessa. Erilaisia palveluita, missä vanhempi voi itse kuntoutua ja oppia omasta vanhemmuudestaan tulisi käyttää perheen tukemisessa ja vaihtoehtojen tarjoaminen perheelle tulisi tapahtua harkitusti, kokonaistilanne arvioiden. Näiden vaihtoehtojen kertominen vanhemmalle tulisi olla osa asiakastilannetta. Tällöin vanhempi voisi entistä paremmin uskaltaa kertoa perheen haasteista ja pyytää apua ilman pelkoa lapsen menettämisestä. Kaikkia asiakastilanteita koskee arvostava kohtaaminen, jolloin perhettä kohdellaan ilman ennakkoletuksia ja kuunnellen sen hetkinen perheen tilanne. Juhilan (2006, 93) mukaan sosiaaliryhmien asiakkaat ovat yleisesti tarkkailtavina. Osalla tämä voi tarkoittaa yhteiskunnan muiden toimijoiden vahtimista. Tarkkailtavana oleminen voi myös olla yleisesti yhteiskunnan muiden jäsenten vahtimista tai viranomaisista taholta tapahtuvaa.

Vuorovaikutus on kaikkea sitä, miten olemme toistemme kanssa tekemisissä. Siihen liittyy näkemykseni mukaan vahvasti myös se, miten me suhtaudumme toisiimme ja ilmaisemme tämän vastapuolelle.

3 METODI JA AINEISTO

3.1 Tutkielman tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tavoitteena on tutkia luottamussuhteen luomiseen liittyviä onnistumisia valitusta aineistosta. Näkökulmana on luottamukseen saaminen päihteitä käyttäneen vanhemman ja sosiaalityöntekijän välille. Tarkastelussa huomioidaan positiiviset kokemukset sekä tutkimusten esiin nostamat kompastuskivet luottamuksen saamisen tai menettämisen osalta.

Tämän lisäksi tarkoituksena on löytää päihdetaustaista vanhempaa tukevia palveluita sekä millaisia ovat tuen eri muodot päihdetaustaisen vanhemman perheelle. Niihin liittyen tarkastelussa on myös, miten mahdollinen tuki vaikuttaa perheeseen ja millaisia kokemuksia heillä on perheelle tarjotusta tuesta. Tavoitteenani on löytää koko perhettä tukevia tuen muotoja sekä tarkastella tuen eri mahdollisuuksia tämän asiakasryhmän parissa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten aineistossa kuvataan hyvän luottamussuhteen rakentumista päihteitä käyttäneen vanhemman ja sosiaalityöntekijän välille?
- Millaisia ovat luottamusta lisäävät kokemukset perheen saamista tuista ja palveluista?

3.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Työni on kuvaileva kirjallisuuskatsaus narratiivisella otteella. Tällä tarkoitetaan Salminen (2011, 6) mukaan tällöin käytetyt aineistot ovat laajoja. Tässä työssä olen hyödyntänyt erilaisia aineistoja, vaikka suurin osa valituista artikkeleista onkin päihde-taustaisten vanhempien kokemuksia. Valittu aineisto ei kuitenkaan käsittele suoraa luottamusta vaan enemmänkin kokemuksia lastensuojelusta tai sosiaalityöstä.

Kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen liittyy myös aineiston osalta se, ettei aineiston valintaa rajaa metodiset säännöt ja tutkimuskysymykset ovat laajoja (Salminen 2011, 6). Narratiivinen tutkimusote näyttäytyy työssäni siinä, ettei tarkoituksena ole muodostaa ehdotonta analyttistä tulosta valitusta aineistosta. Sen sijaan tutkimustulokset esitetään analysoiden ja niiden pyrkimyksenä on näyttää sekä aiheeseen luodut aiemmat työskentelytavat, että toiminnan muuttaminen kehittämisen näkökulmasta. (Salminen 2011, 7.)

3.3 Aineiston hankinta

Käytin aineiston haussa metodina teorianohjaamaa aineistohakua. Tällöin teoria ohjasi aineiston haussa käytettyjä hakusanoja. Käytetyt termit eivät kuitenkaan ole suoraa yhteydessä valittuun teoriaan, jolloin aineistohakua voitiin toteuttaa ilman tiukoja rajoja. (Vilkkä 2021a, 111.) Tarkoituksena oli löytää aineistoa, missä käsiteltiin sosiaalityöntekijän ja päihde taustaisen vanhemman välistä luottamussuhdetta. Näiden termien lisäksi aineistonhaussa käytettiin tarkennuksena aineistosta esiin nousseita käsitteitä.

Aineistonhaussa käytin Januksen, Google Scholarin, Finnan ja JYKDOK tietokantoja. Google Scholarin tietokanta antoi itselleni kuitenkin liian paljon hakutuloksia, minkä takia keskityin etsimään artikkeleita enemmän muista tietokannoista. Käytin hakusanoja päihdevanhempi sekä/ ja vauva, luottamus, sosiaalityöntekijä. Aineiston hakua ja löydettyjä artikkeleita on esitetty tarkemmin liitteenä 1 olevassa taulukossa. Sisäänottokriteereinä oli vuosien 2005–2023 välillä julkaistut vertaisarvioidut tieteelliset artikkelit, väitöskirjat ja lisensoitettut.

Tein aineistohakua useana eri päivänä ja käytin eri hakusanoja. Näiden lisäksi katkaisin sanoja, jotta sain laajemman aineiston. Katkaistut sanat olivat päihdevan* and vauv* ja lisäksi sosiaalityöntekijä and päihdevanhempi. Lisäksi etsin luottamusta ja asiakassuhdetta kuvaavaa aineistoa käyttäen luottam* and sosiaal*. Englanninkielistä aineistoa hain JYKDOK käyttäen hakusanana drug* and paren* or social*.

Jouduin hylkäämään aiemmin löytämäni englanninkielisen teoksen, sillä koin sen analysoinnin vaativan liian paljon käytössä olleista resursseistani.

Tämän jälkeen tein liitteenä 1 taulukossa kuvatun uuden haun löytääkseni analysoitavaksi työni kannalta tarkoituksen mukaisen englanninkielisen artikkelin. Tällöin myös vaihdon hakusanoiksi substance user and social work, minkä jälkeen päädyin englanninkieliseen artikkeliin Slovenian sosiaalityöstä. Se palveli parhaiten omaa aihepiiriäni ja antoi mielestäni tähän työhöni erilaista näkökantaa, sillä tutkimuksessa, oli haastateltu sekä huumeita käyttäneitä äitejä, että asiaan perehtyneitä lääkäreitä. Lisäksi haastatellut vanhemmat olivat saaneet monipuolisesti erilaista tukea. Muut tutkimukseen valitut artikkelit käsittelivät päihteitä käyttäneen vanhemman saamaa tukea sekä kokemuksia yhteistyöstä lastensuojelun kanssa.

Aineistonhaussa keskityin löytämään enintään 10 vuotta vanhaa aineistoa. Tämän jouduin kuitenkin hylkäämään saadakseni tutkimuksen kannalta riittävän laajan aineiston aiheesta. Löytämäni vuoden 2006 julkaistut artikkelit laajensivat oleellisesti tutkimuksen näkökulmaa. Pyrin löytämään myös päihdeisistä tehtyjä artikkeleita, mutta näitä en tähän tutkimukseen löytänyt riittävästi. Osassa valikoiduista tutkimuksista oli mukana myös päihdetaustaisia isejä. Tämän takia työni aihe on yleisesti päihdetaustainen vanhempi, eikä aihetta ole rajattu koskemaan vain äitejä.

3.4 Analysoitava aineisto

Analysoitavaksi aineistoksi päätyi viisi tieteellistä artikkelia. Näistä artikkeleista neljä oli suomalaisia ja yksi artikkeleista slovenialainen. Kyseiset artikkelit valikoituivat tutkimukseen niiden aiheiden, julkaisuvuoden sekä tutkimuksen kannalta oleellisten käsitteiden takia. Alla on esitelty analysoitava aineisto tiivistetysti.

Mejak, V.& Leskošek, V. 2020. The right to have a child. An institutional response to the motherhood of drug users in Slovenia.

Slovenialaisten päihdeäitien kokemukset heidän saamistaan palveluista. Tutkimukseen osallistui 40 päihdeäitiä käyttänyttä äitiä sekä 29 lääkärinä. Tutkimus toteutettiin puolistrukturoidulla haastattelulla. Tutkimuksessa selvitettiin huumeita käyttävän naisen äitiyttä ja sen muuttumista. Lisäksi selvitettiin, millaista tukea he olivat saaneet päihdeiden käytön lopettamiseen. Tuloksissa mainittiin muun muassa epävarmuuden tunteminen äitiydessä sekä viranomaisten toimesta koettu leimaaminen päihdeidenkäyttäjäksi Artikkelin on julkaistu teoksessa Kuronen, M., Virokannas, E. & S Taylor & Francis Groupaloovaara, U. 2020. *Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems*. Lontoo.

Ojanen, M. 2006. Äiti korvaushoidossa.

Tutkimusaiheena oli äitiys entisten opiaattien väärinkäyttäneiden kokemana. Kyseiset äidit olivat joko korvaus- tai ylläpitolääkehoidossa. Tutkimukseen osallistui viisi korvaushoidossa ollutta naista. Naisten perhetilanne oli huumeiden käyttöaikana erilainen, osa oli saanut elää lapsensa kanssa ja osan lapset asuivat muualla. Myös tutkimuksen aikainen tilanne vaihteli äideillä. Tutkimuksessa selvitettiin myös, miten äitiys ja perheen arki muuttuivat korvaus- ja ylläpitolääkkeen ansiosta ja millä ehdoilla muutos tapahtui. Tutkimuksessa huomioitiin myös se, miten korvaushoito vaikutti arkeen ja vanhemmuuteen. Artikkelin on julkaistu teoksessa Nätkin, R. 2006.(toim.) Pullo, pillerit ja perhe Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä. PS-kustannus

Ruisniemi, A.& Kuusisto, K. 2022. "Että jaksan ne kaikki arjen mutkat ja suorat": Päihdekuntoutuksessa perheenä olevien kuntoutujien vanhemmuuden kokemukset

Tutkimus keskittyi perhepäihdekuntoutuksessa olleiden vanhempien näkemykseen vanhemmuudesta ja sen rakentumisesta. Lisäksi tutkittiin, miten perhepäihdekuntoutus vaikutti vanhemmuuteen. Aineisto on kerätty haastattelututkimuksena ja osallistujina oli seitsemän yhteishoitoon perustavan laitoksen kuntoutukseen osallistuneista vanhemmista. Haastattelut olivat teemahaastatteluita ja ne toteutettiin seitsemälle yhteisöhoitoon perustuvassa laitoksessa olleelle kuntoutukseen osallistuneelle vanhemmalle. Kuntoutuksen nähtiin vahvistaneen suhdetta lapseen sekä vahvistaneen vanhemmuutta. Tampereen yliopisto.

Ruisniemi, A. 2006 Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana Vanhemmuuden merkitys päihderiippuvuuden toipumisen prosessissa

Tutkimukseen osallistui neljä äitiä ja yksi isä. Aiheena haastatteluissa oli vanhemmuuden merkitys päihderiippuvuuden toipumisen prosessissa. Haastattelut toteutettiin kuntoutuksen alussa, lopussa sekä kuntoutuksen jälkeen. Vanhemmat olivat osallistuneet kuntoutuksen yhteisömuotoisessa perhekuntoutuksessa päihdehoidossa. Kuntoutuksen jälkeen haastatteluita pidettiin vuoden- kahden vuoden jälkeen kuntoutuksen päättymisestä. Vanhemmuus nähtiin toteutuneen spontaanina. Lisäksi kuntoutus tuki vanhemmuutta, siitä nauttimista ja vuorovaikutusta lapsen kanssa. Kuntoutuksen aikana vanhemmuuden identiteetin nähtiin muuttuneen ja vahvistuneen. Artikkelin on julkaistu teoksessa Nätkin, R. 2006.(toim.) Pullo, pillerit ja perhe Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä. PS-kustannus

Virokangas, E. 2017. Rajoitettuja avun saannin kokemuksia ja hallinnan suhteita huumeita käyttävien naisten keskusteluissa hyvinvointipalvelujärjestelmästä

Tutkimus käsittelee huumeita käyttävien naisten kokemuksia hyvinvointipalvelujärjestelmästä. Aineisto on koottu 10 ryhmäkeskustelussa. Teoreettisena viitekehysenä sovellettiin Dorothy Smithin institutionaalista etnografiaa. Tutkimuksessa tarkastellaan tarkemmin, millaisia autetuksi tuleminen kokemuksia huumeita käyttävien naisten keskusteluissa hyvinvointipalvelujärjestelmästä rakentui ja miten hallinnan suhteet näyttäytyvät kokemuksina

rajoittavina tekijöinä. Avun saantiin liittyvät kokemukset liittyivät yleensä yksittäisten työntekijöiden joutavaan toimintaan. Esteeksi määrittyi muun muassa vuorovaikutuksen tasolla ilmenevät hallinnan suhteet. Jyväskylän yliopisto.

3.5 Aineiston analyysi

Tutkimuksessani käytän laadullista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin toteutuksessa noudatan Miles ja Hubermanin (1994) kuvausta kolmivaiheisesta prosessista, missä aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja luodaan teoreettiset käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.) Teoreettisina käsitteinä tässä työssä on käytetty luottamussuhdetta sekä saatua tukea. Tämän jälkeen pelkistin aineiston käyttämällä ilmauksia, mitkä nousevat esiin artikkeleista, minkä jälkeen ryhmittelin saamani ilmaukset alaluokkiin. Tämän jälkeen päädyin tutkimuksen kannalta oleellisiin yläkäsitteisiin luottamus, palvelut ja yhteistyö. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–124.)

Yläkäsitteiden luomisen jälkeen aineiston analyysi eteni tulosten raportointiin. Tuloksissa on esitetty tämän tutkimuksen kannalta oleellisimmat tulokset. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104.) Vilkan (2023, 87–89) mukaan analysoinnin jälkeen tulosten tulee olla toisintavissa. Lisäksi tulosten tulisi antaa vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tämän työn kannalta valittu aineisto on arvioitu vastaamaan tutkimuksen kannalta oleellisiin teemoihin ja tutkimuskysymyksiin. Aiheen ollessa laaja, ei valittua aineistoa voi täysin yleistää tämän aiheen osalta. Sen takia tulokset on esitetty juuri tästä aineistosta esiin nousseina kokemuksina.

3.6 Eettiset kysymykset

Tuomi ja Sarajärvi (2018,153) esittivät eettisen aiheen valinnan olevan tärkeää tutkimuksen tekemisessä. Tässä kandidaatintutkimuksessani aiheeksi valikoitui luottamus ja yhteistyö sosiaalityöntekijän sekä päihteitä käyttäneen vanhemman välillä. Käsittelemäni aihetta hyvien toimitapojen ja kokemusten näkökulmasta. Tämä rajaa aihetta ollen silti riittävästi yleistettävissä. Aineistona olevat tutkimukset on toteutettu haastattelututkimuksina. Niiden valinta tähän tutkimukseen on eettisesti tarpeellista, jotta näkökulma aiheeseen pysyy vanhemman kokemuksessa.

Eettisesti tässä tutkimuksessa käytetty termi päihdetaustainen vanhempi itsessään on kyseenalainen sen leimaavan merkityksen takia. Tutkimani aineiston perusteella tämä asiakasryhmä ei usein saa omia kokemuksiaan julki. Aineistoni itsessään on huolehtinut eettisistä anonyymiteeteistä eikä yksittäinen vastaaja niissä ole yksilöitävissä tai tunnistettavissa. Näin ollen anonyymiteetti ja tutkimussuoja säilyvät

myös tässä kandidaatintyössä. Työssäni käsittelen keräämäni aineistoa kunnioittavasti ja Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) ohjeistusta noudattaen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150). Tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä koko asiakasryhmän kokemuksiksi, sillä jokaisella on erilainen näkemys saamastaan tuesta ja yhteistyöstä sosiaalityöntekijään. Aineiston laajuudella voidaan kuitenkin esittää tämän asiakasryhmän kokemuksia ja sen avulla voidaan kehittää myös sosiaalityöntekijän omaa osaamista kohdatessaan päihdetaustaisia vanhempia.

Tutkijana pyrin asettumaan tämän tutkimuksen kannalta riittävän etäiseksi suhteessa valittuun aineistoon. Näin vältän peilaamasta aiheita aiempiin oletuksiini ja kokemuksiini aiheesta, jotka voisivat vaikuttaa tutkimustuloksiin. (Vilka 2021a, 143.) Kyseinen asiakasryhmä jakaa mielipiteitä ja heitä kohtaan voi olla ennako-oletuksia. Näitä pyrin tutkijana tässä kandidaatintyössäni välttämään.

4 TULOSLUKU

4.1 Luottamuksen saamiseen vaikuttavat seikat

Ojasen (2006,129) korvaushoitoa käsittelevässä artikkelissa mainittiin luottamuksen syntymiseen sosiaalityöntekijää kohtaan vaikuttavan työntekijän käyttäytymisen. Eri-tyisesti tästä mainittiin sosiaalityöntekijän uskomisen asiakkaaseen sekä kannustamisen. Tämä nähtiin tärkeänä koko yhteistyön ajan, mutta erityisesti Hyytinen (2013, 259) mainitsi työskentelyn aloittamisen ilmapiirin olevan merkityksellinen yhteistyön luomiseksi. Mikäli vanhempi kokee sosiaalityöntekijän epäilevän vanhemman kykyjä ja ei näe yhteistyön mahdollisuuksia, niin vanhemman luottamuksen saaminen voi olla erittäin haastavaa.

Lisäksi Ruisniemen ja Kuusiston (2022, 260) artikkelissa mainittiin avuntarpeen kuulemisen tulleen ohitetuksi aiemmin lastensuojelun taholta. Tämä vaikutti myös siihen, miten vanhempi uskalsi pyytää lastensuojelulta uudelleen apua. Avun pyytämiseen liittyi myös se, miten tasavertaisina vanhempia kohdeltiin. Ojanen (2006, 115) nosti esiin naisen näkymättömyyden, jolloin äiti ei aina tullut tasavertaisena kuulluksi tai jättäytyi viranomaisten kanssa käydyissä keskusteluissa taustalle. Tällöin pitäisi sosiaalityöntekijän muistaa luoda molempiin vanhempiin tasavertainen luottamussuhde, jolloin uskallus oman tilanteen kertomiseen olisi molemmilla vanhemmilla asiakassuhteen alusta alkaen. Lisäksi Ojanen (2006, 125) mainitsi vanhemman kyvyn muistaa aiemmin käytyjä kohtaamisia ja saamaansa tukea viranomaisilta. Eri-tyisesti tämän nähtiin olevan haaste päihteitä käyttäneellä vanhemmalla, jolloin aiemmat positiiviset tai heikot kohtaamiset viranomaisten kanssa eivät vaikuttaneet vanhemman omiin ennakkoluuloihin sosiaalityöntekijää kohtaan.

Luottamuksen rakentumiseen varhaisessa vaiheessa liittyi myös haaste siinä, miten vanhempi saattoi vältellä viranomaista tai pitää yllä kulissielämää. Yleensä tähän liittyi pelko lapsen menettämisestä. Aineiston perusteella tämä näyttäytyi käytännössä esimerkiksi siinä, miten raskaana oleva vanhempi ei aina hakeutunut terveydenhoidon piiriin. Lapsen saamisen salailu sekä itseltä, että muilta oli osa päihteiden käyttäjän ajatusmaailmaa. Päihteet nähtiin tärkeämpänä kuin syntyvä lapsi. Tämä näkökulma nousi esiin sekä Mejakin ja Leskošek (2020, 72), että Ruisniemen ja Kuusiston (2022, 253) tutkimuksessa. Ruisniemen ja Kuusiston tutkimuksessa nousi esiin myös pelko lapsen huostaanotosta.

Päihdetaustainen vanhempi saattoi ajatella lapsen saamisen korjaavan omaa tilannettaan. Ajatuksena oli oman elämäntilanteen muuttuminen lapsen saamisen myötä. Tämä näyttäytyi myös vanhemman ajatuksena siitä, miten hänen tuli onnistua vanhemmuudessaan. (Ruisniemi 2006, 173.) Sosiaalityöntekijän nähtiin myös painostavan vanhempaa tekemään ratkaisuja lapsen edun mukaisesti, vaikka ne olisivat olleet vanhemman omia ajatuksia vastaan. (Ruisniemi 2006, 179.) Sosiaalityöntekijän osalta tämän voi nähdä olevan osa vallankäyttöä ja kontrollia, sillä annetut mahdollisuudet saattoivat olla rajallisia ja etukäteen päätettyjä.

Lisäksi luottamusta asiantuntijoita kohtaan lisäsi myönteinen kohtelu. Esimerkiksi viranomaisten leimaava asenne vanhempaa kohtaan lisäsi epäluottamusta. Tämä saattoi näkyä myös siinä, miten päihdetaustaisen vanhemman lasta kohdeltiin. (Mejakin & Leskošek 2020, 76.) Hyytisen (2013, 259) mukaan tähän myönteiseen kohteluun ajatellaan liittyvän myös se, miten työntekijä saa vanhemman luottamuksen. Käytännössä tällöin asiaa edesauttaa, mikäli vanhempaa tai hänen toimintaansa kohtaan ei kohdistu epäilyjä vaan keskittyy luomaan avoimen ilmapiirin.

Ojaniemen (2006, 133) artikkelissa sosiaalityöntekijän kyky nähdä muutoksen mahdollisuus nousi esiin siinä, miten työskentelyä vanhemman kanssa alettiin rakentamaan kohti yhteistyötä ja luottamussuhdetta. Tähän liittyi myös Mejakin ja Leskošekin (2020,79) tutkimuksessa esiin nostettu vanhempien kokemus työntekijöiden negatiivisesta asenteesta. Tämä heijastui myös siihen miten vanhemman, uskottiin pärjäävän lapsen kanssa. Aiheeseen liittyen Ruisniemen ja Kuusiston (2022,261) tutkimuksessa vanhemman saama tuki auttoi häntä näkemään lastensuojelun uusin silmin ja yhteisen ymmärryksen kautta. Luottamusta heikentävänä kokemuksena oli myös yksittäiset ongelmat tai haastavat kohtaamiset viranomaisten kanssa (Virokangas 2017, 114).

Vanhemmat nostivat esiin myös, miten yhteistyö eri toimijoiden välillä sekä esimerkiksi laitosten omat odotukset olivat välillä ristiriidassa. Vanhempi ei välttämättä pystynyt täyttämään näiden ehtoja. (Mejak & Leskošek 2020, 80.). Tähän liittyi Hyytisen (2013, 261) mukaan myös mahdollisuus vanhemman heikkouteen sekä esimerkiksi retkahtamisen. Tällöin eri toimijoiden muodostama asiakasta kannatteleva

ympäristö tuki myös heikolla hetkellä. Ruisniemen ja Kuusiston (2022, 261) tutkimuksessa tämän tyyppinen yhteisymmärrys auttoi myös muokkaamaan stereotyyppistä yhteiskunnan luomaa näkemystä vanhemmuudesta.

Yksilöllinen tuki perheen sekä vanhemman tilanteessa auttoi perhettä voimavarojen rakentumisessa. Saatu tuki ei aina ollut perheen kannalta se oikea. Vanhemmat kokivat, ettei päihdetyössä aina systemaattisesti huomioitu perhettä. (Ruisniemi & Kuusisto 2022, 251.) Työskentelyssä ei aina huomioitu perhettä kokonaisuutena ja tämä oli juuri se, mitä vanhempi olisi toivonut. Sen sijaan työskentelyssä keskityttiin kuntouttamaan joko vanhempaa tai lasta. Perhetilanteen huomiointi oli myös Hyytisen (2013, 46) mukaan tärkeää, jotta perheelle voitiin kohdistaa parhaiten heitä tukevaa palvelua.

Luottamus sosiaalityöntekijään oli ratkaisevaa myös sen kannalta, että päihteistä kuntoutumisen nähtiin olevan pitkä prosessi (Ruisniemi & Kuusisto 2022, 253). Prosessin kestäessä pitkään oli tärkeää muistaa myös tulevaisuuteen keskittyvä ajattelu. Tällöin vanhemmalla oli motivaatio kuntoutua ja tehdä yhteistyötä oman sekä perheen tilanteen parantamiseksi. Tähän liittyi myös asian esiin nostaminen ja alusta saakka asiakkaan kohtaaminen kunnioittavalla tavalla. (Ruisniemi & Kuusisto 2022, 262.) Kunnioittavalla tavalla kohtamisen voisi ajatella olevan muun muassa ihmisen kohtamista ihmisenä ilman aiempia ennakkoluuloja.

Vanhempien kokemus hyvästä yhteistyöstä ja hyvästä sosiaalityöntekijästä oli positiivinen silloin, kun yhteistyössä ei ollut havaittavissa ongelmia. Työntekijän ystävällisyys asiakasta kohtaan lisäsi luottamusta ja halua tehdä yhteistyötä. (Vironkangas 2017, 115.) Tähän liittyi myös sosiaalityöntekijän ihmismäisyys asiakasta kohtaan. Vanhemman mukaan sosiaalityöntekijä, joka hoiti perheen asioita ja hoiti prosessin loppuun asti lisäsi hyvää kokemusta lastensuojelun asiakkuudesta. (Vironkangas 2017, 118–119.) Andersson perusteli omassa artikkelissaan sitä, miten suunnitelmallinen työote tuki vanhempaa. Sosiaalityöntekijän tuli tällöin myös reflektoida asiakkaan sekä omia tunteitaan sekä tapausta yksilöllisesti. (Andersson 2019, 129.)

Vironkangas (2017, 119) mainitsi luottamussuhdetta heikentävänä asiana sen, ettei vanhempi voinut vaikuttaa työntekijän noudattamaan työskentelyjärjestykseen. Tällä tarkoitettiin esimerkiksi arviointiin kulutettua aikaa ennen päätöksen tekoa sekä valmiiksi säänneltyjä tapaamisten määriä ja niiden sisältöä tai asioiden käsittelyjärjestystä. Tähän liittyi myös se, miten tapaamisessa saatetaan esittää valmiit vaihtoehdot joko perheeseen tarjotusta tuesta tai lapsen sijoittamisesta. Tällöin sosiaalityöntekijä käyttää valtaa asiakkaaseen ja heikentää vanhemman mahdollisuutta tulla kuulluksi perheeseen liittyvissä asioissa. Sosiaalityöntekijän työnkuvaan kuuluu olla samaan aikaan asiantuntija sekä auttaja, jolloin näiden kahden roolin tasapainoilu ja omaksuminen ovat tärkeä osa luottamussuhteen luomista.

4.2 Tuen saaminen ja sen merkitys

Valitusta aineistosta nousi esiin useita eri tuen muotoja. Kaikkia näitä yhdistää kuitenkin se, mikä on vanhemman motivaatio saada itselleen ja perheelleen tukea. Esimerkiksi Hyytinen (2013, 42) muistutti tässä yhteydessä myös siitä, miten päihteiden käyttäminen voi vaikuttaa vanhemman kokemaan yksinäisyyteen. Päihdetaustaisen vanhemman aiempi verkosto ja sosiaaliset suhteet nähtiin olevan myös kuntoututusta heikentävä tekijä. Tämän lisäksi aineiston perusteella nousi esiin myös, ettei päihteiden käyttäneitä voi niputtaa samaan tuen tarpeeseen. Kaikki heistä eivät ole tuen tarpeessa. (Virokangas 2017,113.)

Motivaatio nousi esiin Ojasen (2006,126) tutkimuksessa, jolloin erityisesti tässä yhteydessä tuen hyväksyminen nähtiin motivaationa lapsen sitoutumiseen ja siihen liittyen omaan päihdeongelmaan tuen saamisen. Katkaisu ja lääkkeetön vieroitus koettiin olevan kivuliasta. Korvaushoitoon sitoutumiseen vaikutti se, millainen oli vanhemman oma motivaatio päästä eroon päihteistä. Vanhempi, joka kykeni kuntoutumaan korvaushoidon avulla pitkästä päihteiden käytöstä, oli usein myös valmiimpi muuttamaan perheen tilannetta. Korvaushoidon avulla päihteiden käyttö vähenee ammattilaisten tuella, mutta tämä ei vaadi vanhemmalta katkaisuhoidon tyyppistä kertalopetusta. Tällöin vanhempi myös saattaa ajatella saavansa niin sanotusti sallitua päihdettä. Tämä lisää vanhemman uskoa siihen, miten korvaushoidon käyttö olisi yhteiskunnassa hyväksytympää kuin muiden päihteiden käyttö.

Päihdetaustaisen vanhemman asennoituminen korvaushoitoon vaihteli. Ojasen (2006,132) tutkimuksessa korvaushoito nähtiin leimaavana. Ruisniemi (2006, 178) nosti esiin, miten muutoksen aikaansaamisen nähtiin lähtevän vanhemmasta, ei sosiaalityöntekijän painostuksesta. Korvaushoitoon sitoutumiseen liitettiin myös sosiaalityöntekijän kannustaminen ja usko vanhemman kuntoutumiseen. Näiden nähtiin olevan suuressa roolissa erityisesti suhtautumisen osalta. Suhtautuminen vanhempaan heijastui siitä, millainen oli sosiaalityöntekijän asennoituminen häneen. Tämä heijastui myös siihen, miten vanhempi näki korvaushoidon ja sen jälkeisen perheen tilanteen. (Ojanen 2006,129.) Nätkinin (2006, 28) mukaan osa päihteitä käyttäneistä hakeutuu hoitoon omasta tahdostaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita vanhemman vapaaehtoisuutta hoitoon hakeutumisessa. Taustalla voi olla sosiaalityöntekijän vaikutus vanhemman päätökseen, sillä osalle korvaushoito saatetaan esittää ainoana vaihtoehtona.

Ojasen tutkimuksessa (2006, 127–128) nostettiin esiin vanhemman yli-ihmisyys, mikä tarkoitti sitä, ettei vanhempi halunnut hakea apua. Osittain tähän liittyi myös se, miten tukipalveluihin sitoutuminen tarkoitti myös oman arjen muuttumista toisten päätettäväksi. Anderssonin (2019,119) mukaan tuen tulee olla moniulotteista, jolloin mukana on useampi eri asiantuntija ja tukea annetaan vanhemman lisäksi lapselle

sekä muulle perheelle. Erityisesti raskaana olevan äidin nähtiin tarvitsevan laajasti tukea, sillä tällöin voitiin turvata kehittyneen sikiön turvallisuus sekä kehitys.

Korvaushoito, perhekuntoutus, katkaisuhoido ja muut tuen muodot ovat hetkellisiä tukimuotoja, minkä jälkeen perheelle tulee järjestää tukea edellä mainittujen päätymisen jälkeen. Vahva arjen tuki oli suuressa roolissa myös siinä, miten vanhempi kykeni perheen arjen kuntoutuksen jälkeen muodostamaan. (Ojanen 2006, 129) Myös Ruisniemen (2006, 172) tutkimuksessa nähtiin vahvan tukitoimen merkitys kuntoutuksen jälkeen merkittäväksi tekijäksi siihen, miten vanhempi jaksoi toteuttaa omaa elämänmuutostaan. Tutkimuksessa nostettiin esiin myös se, miten vanhemman oma hyvinvointi vaikutti lapsen hyvinvointiin (Ruisniemi 2006, 174.). Hyvinvoinnin määrittely päihdetaustaisella voi olla eri kuin muilla vanhemmilla. Tällöin vanhempi ei myöskään aina näe niitä eroja, joita perheessä on verrattuna muihin lapsiperheisiin. Elämänmuutoksen tekeminen vaatii aikaa ja sitoutumista siihen, mutta myös halua saada perheen tilanne muuttumaan. Esimerkiksi Hyytinen (2013, 261) näki kiinnipitävän ympäristön vaikutuksen elämäntapamuutoksen tekemisessä. Vanhempi tarvitsee tukea ympäristöltä myös silloin, kun tapahtuu mahdollinen kertaluontoinen retkahdus. Tällöin ympäristö tukee vanhempaa jatkamaan muutosta ja auttaa selviytymään retkahduksen aiheuttamasta häpeästä. Oleellista oli myös hoidon ja tuen jatkaminen vanhemman retkahduksen jälkeen. Ammattilaisella tulee olla tällöin kyky nähdä retkahdus hetkellisenä erehdyksenä, minkä jälkeen vanhempi tarvitsee tuen lisäksi toisen mahdollisuuden kuntoutua. Tähän liittyi vahvasti myös vanhemman halu saada lapsensa takaisin (Ojanen 2006, 135.)

Kohtelu kokonaisuutena ihmisenä on tärkeää kaikessa sosiaalisuudessa, mutta erityisesti heikommassa asemassa olevien kanssa työskennellessä (Ojanen 2006, 133). Tuen osalta tämän voi ajatella olevan tuen tarjoamista kaikkeen siihen, mikä vaikuttaa vanhemman kykyyn hoitaa lasta sekä perheen tilanteeseen. Kokonaisella ihmisellä tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että henkilön heikkoudet ja mahdollisuudet nähdään yhdessä eikä erikseen. Lisäksi tähän liittyy myös se, että vastapuoli on ymmärtävä ja tiedostava ihminen vaikka onkin toisen henkilön antaman tuen tarpeessa.

Andersson (2019, 119) esitti tuen antamiseen päihdetaustaiselle liitettävän erityisesti myönteisen kohtelun sekä sen vaikutuksen minän rakentumiseen. Vanhemmalla ei välttämättä ole kykyä nähdä omia vahvuuksiaan tai hän on aiemmin kokenut epäilyä tai muuta epäasiallista kohtelua. Vaikeimmillaan tämä on tarkoittanut esimerkiksi ammattilaisten epäilyä vanhemman kyvystä hoitaa lasta. Tämä näyttäytyi esimerkiksi Mejakin ja Leskšekin (2020, 74) aineistossa, missä vanhemman kyvykkyyttä oli epäilty raskauden alusta alkaen.

Vanhemman motiivi kuntoutukseen tai muuhun myönnettyyn tukimuotoon osallistumisessa oli yleensä lähtöisin lapsen mahdollisuudesta elää kotona. Tuen ollessa koko perheelle suunnattua saatiin vanhempi sitoutumaan sekä kuntoutukseen,

että sen jälkeiseen työskentelyyn. (Ruisniemi 2006, 187.) Erityisesti Ruisniemi (2006, 186) näki äidin minäkuvan vahvistamisen kuntoutuksen aikana olevan tärkeä tulevaisuuden sekä muutoksen osalta.

Sen sijaan vanhemmuuteen vaikutti myös suuresti lapsen huostaanotto. Tällöin vanhemmat kokivat oman vanhemmuutensa viedyksi, elämäntilanteen huonontuneeksi ja lapsen menettämisen lisäksi vanhemmat kokivat oman äitiyden tai isyyden poisottamista. (Ojanen 2006, 129–130). Tähän vaikutti myös osaltaan se, miten lapsen huostaanotosta kerrottiin vanhemmalle sekä vanhemman saama tieto huostaanoton tai sijoituksen kestosta. Tämän nosti myös Mejakin ja Leskošekin (2020, 79) tutkimus. Lisäksi tutkimuksessa nostettiin esiin se, miten vanhempi saattaa ajatella sijoituksen olevan vain väliaikaista, jolloin vanhemmuuden menetystä ei nähdä yhtä vahvana.

Virokangas (2017, 120) mainitsi tutkimuksessaan valta ja hallintasuhteen. Tällöin sosiaalityöntekijän tehtävänä on miettiä miten ja milloin perhettä tulee auttaa. Tähän liittyy myös vanhemman halu saada tukea perheelle. Sosiaalityöntekijän tulee noudattaa organisaation ohjeita, mutta samalla hänellä on velvollisuus muistaa lapsen edun ajattelu ja eettinen velvollisuutensa auttaa heikompa. Tästä voi aiheutua ristiriitoja erityisesti silloin kun sosiaalityöntekijä perheessä vaihtuu, jolloin perheen tilanne arvioidaan toisen henkilön toimesta uudelleen. (Virokangas 2017, 121–123.)

Aineistossa käsiteltiin saatavilla olevaa tukea ja sen vaikutusta vanhempaan, lapseen ja koko perheeseen. Valitulla aineistolla oli yhtymäkohtia sen suhteen toisiinsa, mutta erityisesti Mejakin ja Leskošek (2020, 80) tutkimuksessa mainittiin myös palveluiden pirstaleisuudella, minkä takia ne eivät ole aina tasapuolisesti kaikkien saavutettavissa. Tarpeet vaihtelevat eri perheillä ja vanhemmilla, jolloin tuen muoto pitää aina arvioida yksilöllisesti. Yhteistyön tekemisen eri toimijoiden välillä nähtiin myös merkittävä, jolloin tarjottavaa tukea voitiin kehittää. (Mejak & Leskošek 2020, 81.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Luottamuksen muodostuminen näyttäytyy kokemusten ja henkilön oman tunteen avulla. Sen arvioiminen on yksilöllistä ja siihen vaikuttaa elämäntilanne sekä aiemmat kokemukset. Valituissa artikkeleissa nostettiin esiin vanhempien kokemuksia siitä, miten sosiaalityöntekijä kohteli ja oli vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa. Tähän liittyi vahvasti myös sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen valta-asetelma. Päihteitä käyttäneen vanhemman kohdalla tämä näyttäytyy esimerkiksi sosiaalityöntekijän tekemisessä päätöksissä sekä annetuissa tukimuodoissa. Tämän nähtiin heijastuvan vanhemman motivaatioon tehdä muutos perheen tilanteeseen.

Kun luottamusta ei ole tai se on heikkoa, ei vanhempi halua olla avoin ja kertoa omasta tilanteestaan. Salailu ja perheen tilanteen kertomatta jättäminen nousi esiin syinä, kun luottamus sosiaalityöntekijää tai muuta viranomaista kohtaan oli heikkoa tai sitä ei ollut ollenkaan. Lapsen edun näkeminen ja oma vanhemmuus jäivät tällöin sivuun. Pelko lapsen menettämisestä vaikutti mahdollisesti myös lapsen turvallisuuteen, mikäli vanhempi ei myöntänyt päihteiden käyttämisen heikentävän lapsen turvallisuutta ja kehitystä.

Luottamus sosiaalityöntekijää kohtaan oli mahdollista, mikäli sosiaalityöntekijä oli kohdannut vanhemman ja vanhempi oli kokenut tulleensa kuulluksi. Tähän ei kuitenkaan liittynyt vain kuuleminen vaan kokonaisvaltainen tilanteen huomiointi. Tämä lisäsi myös yhteistyötä vanhemman ja sosiaalityöntekijän välillä. Perheelle tarjotut tukimuodot tuli huomioida yksilöllisesti, mikäli vanhempaa haluttiin tukea kokonaisvaltaisesti. Perheen mukanaolo kuntoutuksessa lisäsi vanhemman motivaatiota tekemään elämäntapamuutoksen. Tämä auttoi myös vanhemman hyvinvoinnissa, mikä on yhteydessä lapsen hyvinvointiin.

Varhaisessa vaiheessa annettu tuki ja siihen liittyvä yhteistyö auttaa tarjoamaan perheelle yksilöllistä tukea. Tämä on mielestäni oleellista, sillä jokaisen perheen tilanne on erilainen ja tuen tarvetta ei voi yleistää muihin. Yksilölliseen huomiointiin liittyy myös se, miten vanhemman aiemmat traumat viranomaisten kanssa

toimimisesta vaikuttivat yhteistyöhön. Pelkät traumat eivät synnytä epäluottamusta sosiaalityöntekijää ja lastensuojelua kohtaan, mutta ne voivat edesauttaa sitä. Viranomaisen rooli on aina valvova, vaikka välillä rinnalla kulkijana oleminen voisi tukea vanhempaa pakottamisen ja painostamisen sijaan tehokkaammin.

Artikkeleista nousi esiin vanhemman pelko muiden arvostelun kohteena olemiseen sekä tarkkailun kohteena olemiseen. Lapsen leimatuksi tuleminen vanhemman toiminnan takia oli asia, mikä saattoi vaikuttaa lapsen elämään pidemmän aikaa. Kohdeltu häntä kohtaan erottui muista ikätovereista ja aineiston perusteella lapsi saatettiin leimata heti syntymän jälkeen ennako-oletusten sekä byrokratian toimesta ikätasois-taan heikommaksi tai sairaaksi.

Tutkimukset oli toteutettu eri ympäristöissä ja eri aikaan. Niistä välittyi samanlaisia ajatuksia siitä, miten koko perhe tulee huomioida vanhempaa kuntouttaessa. Kattava kuntoutusjärjestelmä ja erikoistuminen auttavat perhettä saamaan oikea-aikaisen ja tilanteeseensa tarpeellisen tuen. Vertaistuen merkitys kuntoutumisen aikana auttaa vanhempaa peilaamaan omaa tilannettaan muihin, toimimaan vertaistukena ja saamaan tukea laajemmalta yhteisöltä. Suurin motivaattori vanhemman kuntoutumisessa on kuitenkin aina oma lapsi, jonka takia muutos halutaan saada aikaan.

Arvioinnin kohteena oleminen vaikuttaa vahvasti myös siihen, miten pelko lapsen huostaanottoon kasvaa. Vanhempi haluaa peittää tilanteen ja esimerkiksi raskaanoleva päihteiden käyttäjä äiti salaa tilanteensa mahdollisimman pitkään. Yhteiskunnassamme lastensuojeluilmoitus koetaan tälläkin hetkellä perheen tilanteeseen puuttumisena eikä avun saamisen mahdollistajana.

Anderssonin (2019, 118) esittämä väite siitä, että kaikille raskaana oleville päihdetaustaisille äideille tulee järjestää tarvittava hoito ja tuki ei kuitenkaan käytännössä aina toteutunut yksilöllisesti. Äidin syrjäytyminen ja lapsen menettäminen olivat vahvasti läsnä tutkiessani aineistoa. Suomessa kehitetty Pidä kiinni- hoitojärjestelmä tukee varhaista vuorovaikutusta ja pyrkii auttamaan vanhempaa tekemään riittävän muutoksen elämäänsä. Tämän sekä kuntoutuksen hyödyn näkeminen auttaa myös yhteiskuntaa, sillä lapsen sijoittamisella on pitkäkestoisia taloudellisia sekä lapsen vaikuttavia seurauksia. (Andersson 2019, 117–118.) Pelkkä hoito-ohjelma ei kuitenkaan riitä, ellei vanhemmalla ole motivaatiota muutokseen. Se vaatii myös vanhemmalta pitkää sitoutumista yhteiseen työskentelyyn.

Kerätessäni aineistoa tähän kandidaatintutkimukseeni huomasin, miten vähän vanhempien kokemuksia on tästä aiheesta aiemmin tutkittu. Kohderyhmänä päihdetaustainen vanhempi nousee esiin useimmin huostaanoton syistä puhuttaessa. Kuitenkin lapsen etu olisi perheen tukeminen niin, että huostaanotolta vältyttäisiin. Aihe on kuitenkin yhteiskunnassamme ilmiönä jatkuva, sillä päihteiden käyttöä on ollut ja tulee varmasti olemaan jatkossakin lapsiperheissä ja raskaana olevien keskuudessa. Eettisesti katsottuna tämä aihe herättää yhteiskunnassa tunteita ja päihdetaustainen

vanhempi herättää myös viranomaisissa ennakkoluuloja, jolloin kunnioittava kohtaminen vaatii sosiaalityöntekijältä ammatillisuutta.

Asiakkaan eli vanhemman luottamuksen saaminen ei ole yksinkertaista ja se vaatii aikaa. Tähän liittyen löysin yllättävän niukasti aineistoa ja näkisinkin tarpeellisenä tutkia aihetta lisää, erityisesti enemmän päihteitä käyttäneen vanhemman näkökulmasta. Tämän lisäksi vanhemman kokemukset tuen oikea-aikaisuudesta ja sen merkityksestä perheen tilanteeseen auttaisivat pohtimaan tarjolla olevien tukimuotojen laadukkuutta ja resurssien riittävyttä. Sosiaalityöntekijän osaamiseen kuuluu erilaisten asiakasryhmien huomioiminen sekä kaikkien yhdenvertainen kohtelu. Tämänkin takia olisi tarpeellista saada entistä enemmän asiakkaan omia kokemuksia aiheesta kuuluviin. Tutkimuksen toistettavuuteen nähden laajemmalla aineistolla voisi saada monipuolisemmat tulokset. Tämä ei kuitenkaan ole varmaa, sillä tutkimuksen aiheeseen liittyvä kokemus luottamussuhteesta on aina yksilöllinen.

LÄHTEET

- Andersson, M. Äitiys on mahdollisuus. 2019. Teoksessa Pehkonen, A., Kekoni, T. & Kuusisto, K. (toim.) Oikeus päihdehuoltoon. Tampere: Vastapaino. 115-139.
- Brady, M. 2013. Vaativa vauvatyö. Teoksessa Brady, M. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 209-221.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Flykt, M., Punamäki, R. & Pösö, T. 2020. Vauvojen huostaanotto kehityksellisenä ja tutkimusperustaisena kysymyksenä. Yhteiskuntapolitiikka.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/140097>
- Hyytinen, R. 2013. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutuksessa. Teoksessa Brady, M. (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 246-263.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104421/URN_ISBN_978-952-245-853-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hänninen, K. & Poikela, R. 2016. Toimintalähtöinen , dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa 2016 Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 148-164.
- Jokinen, A. 2016. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa 2016 Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus. 138-147.
- Jokinen, A. 2008. Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) 2008. Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino. 110-144.
- Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kivinummi, J. & Alatupa, S. 2016. Kun ei suju- Selviytymisopas haastaviin asiakastilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus
- Laitinen, M. & Kemppainen, T. 2010. Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. 138-180.

- Muukkonen, T. 2016. Luottamus lastensuojelussa- monitoimijaisen yhteistyön rakentuminen. Teoksessa Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. (toim.) 2016. Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede- institutet. 227-261.
- Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Mönkkönen, K., Kekoni, T. & Pehkonen, A. 2019. Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Niemi, P. 2013. Hyvä, paha valta. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) 2013. Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino. 31-54
- Nätkin, R. 2006. Äitiys ja päihteet- kertomus ja politiikka. Teoksessa. Nätkin, R. 2006. (toim.) Pullo, pillerit ja perhe Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus 23-54.
- Ojaniemi, P. & Rantajärvi, K-M. 2010. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojeluun ja sosiaalityöhön. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.). 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Helsinki: Gaudeamus. 219-245.
- Palojärvi, H. 2012. Pohdintaa naisen avuntarpeesta ja tuen saamisesta suomalaisessa päihdetyössä. Teoksessa Strömberg- Jakka, M. & Karttunen, T. (toim.) 2012. Sosiaalityön haasteet- tukea ammattilaisten arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus. 103-124.
- Pohjola, A. 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.). 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Helsinki: Gaudeamus. 19-74.
- Raatikainen, E. 2015. Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla. Jyväskylä: PS-kustannus
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto.
- Satka, M. 2010. Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.). 2010. Asiakas sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. 181-218.
- Sellergren, H. 2020. Sosiaalityössä tarvitaan vauvatyön osaamista ja yhteistyötä. Teoksessa Henttonen, T., Sellergren, H., Ruottinen, T. (toim.). 2020. Vauvatyö. Vauvatyötä haastavissa perhetilanteissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 116-125.

Vilka, H. 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina.
Art House: Helsinki

Vilka, H. 2021a. Näin onnistut opinnäytetyössä. Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin.
Jyväskylä: PS-kustannus

Vilka, H. 2021b. Tutki ja kehitä. 5.painos. Jyväskylä: PS-kustannus

Sähköiset lähteet:

Lastensuojelun käsikirja 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo>
Päivitetty 30.5.2023.

LIITTEET

LIITE 1 AINEISTOHAUN KUVAUS

päivämäärä	tietokanta	käytetyt hakusanat	hakutulokset	valitut artikkelit
20.8.2023	Janus	luottamus and sosiaalityöntekijä	307	1
24.8.2023	Google Scholar	drug and parent and social service	50 100	0
26.8.2023	JYKDOK	vanh* and laps* and päihd*	188	3
26.8.2023	Finna	drug and child and social	4	0
2.11.2023	JYKDOK	social work and substance user	21	1